

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**Філософський факультет
Кафедра релігієзнавства**

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Історія ранніх релігійних вірувань та культів

для студентів філософського факультету

галузь знань 0203 гуманітарні науки
напрямок підготовки 6.020301 Філософія (релігієзнавство)

КИЇВ – 2015

Робоча програма «**Історія раних релігійних вірувань та культів**» для студентів
напряму підготовки 6.020301 Філософія (релігієзнавство)

Розробник: Шавріна Ірина Валентинівна кандидат філософських наук, доцент
кафедри релігієзнавства

Робоча програма дисципліни Історія раних релігійних вірувань та культів
затверджена на засіданні кафедри

Протокол № 1 від “31” серпня 2015 року

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Історія ранніх релігійних вірувань і культів» є складовою освітньо-професійної програми підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» з напрямів підготовки 6.020301 Філософія (релігієзнавство).

Дана дисципліна є нормативною.

Викладається у 1 семестрі 1-го курсу в **обсязі – 100 год.** Зокрема: *лекції – 30 год., семінарські заняття – 30 год., самостійна робота – 40 год.* У курсі передбачено 2 змістових модулі та 2 модульні контрольні роботи. Завершується дисципліна – у 1 семестрі - **іспитом.**

Мета дисципліни – є оволодіння студентами знаннями з історії ранніх релігійних вірувань, культів та етнічних релігій, у яких розглядається історія їх формування, розвитку й сучасний стан.

Завдання – розгляд загальних питань історії релігії, основних положень теорії релігії;

- виклад особливостей сприйняття, становлення і функціонування ранніх релігійних вірувань, традицій, культів;

- оволодіння системою понять, обґрунтування основних положень щодо ранніх релігійних систем та етнічних релігій.

Структура курсу включає 2 модулі. Перший змістовий модуль включає питання з історії ранніх релігійних вірувань та культів. Другий змістовий модуль містить загальну характеристику етнічних релігій.

В результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:**

- історичні умови виникнення ранніх релігій та культів;
- історію релігії як процес розвитку, зміни релігії;
- теоретичні засади історії релігії та її походження;
- історію ранніх форм релігійних вірувань та культів;
- історію ранніх етнічних релігій.

Студент повинен вміти:

- визначати місце ранніх релігійних вірувань, культів та етнічних релігій у соціальній і духовній структурі суспільства певного історичного періоду;
- аналізувати історичні факти і події певних релігій.

Місце дисципліни в структурно-логічній схемі підготовки фахівців. Дисципліна є базовою нормативною дисципліною для студентів відділення "релігієзнавство».

Зв'язок з іншими дисциплінами. Релігієзнавство, історія релігії, культурологія.

Контроль знань і розподіл балів, які отримують студенти.

Контроль здійснюється за модульно-рейтинговою системою.

У змістовий модуль 1 (ЗМ1) входять теми 1 - 7, у змістовий модуль 2 (ЗМ2) – теми 8 – 9. Обов'язковим для іспиту є те, що студент допускається до складання іспиту за умови, якщо він протягом семестру набрав не менше **20** балів із двох змістовних модулів.

Оцінювання за формами контролю

	<i>Min. – — бали</i>	<i>Max. – — бали</i>	<i>Min. – — бали</i>	<i>Max. – — балів</i>
	ЗМ1		ЗМ2	
Виступ на семінарі	<i>1</i>	<i>5</i>	<i>1</i>	<i>5</i>
Модульна контрольна робота	<i>6</i>	<i>10</i>	<i>6</i>	<i>10</i>

Для студентів, які набрали сумарно меншу кількість балів ніж *критично-розрахунковий мінімум – 20 балів* для допуску до іспиту слід обов'язково виконати письмові роботи (реферат, модульний тест, письмові самостійні роботи).

У випадку відсутності студента з поважних причин відпрацювання та перездачі МКР здійснюються у відповідності до „Положення про порядок оцінювання знань студентів при кредитно-модульній системі організації навчального процесу” від 1 жовтня 2010 року.

При простому розрахунку отримаємо:

	Змістовий модуль1	Змістовий модуль2	іспит	Підсумкова оцінка
Мінімум	15	15	30	60
Максимум	25	25	50	100

При цьому, кількість балів:

- **1-34** відповідає оцінці «незадовільно» з обов'язковим повторним вивченням дисципліни;
- **35-59** відповідає оцінці «незадовільно» з можливістю повторного складання;
- **60-64** відповідає оцінці «задовільно» («достатньо»);
- **65-74** відповідає оцінці «задовільно»;
- **75 - 84** відповідає оцінці «добре»;
- **85 - 89** відповідає оцінці «добре» («дуже добре»);
- **90 - 100** відповідає оцінці «відмінно».

Шкала відповідності (за умови іспиту)

За 100 – бальною шкалою	За національною шкалою	
90 – 100	5	відмінно
85 – 89	4	добре
75 – 84		
65 – 74	3	задовільно
60 – 64		
35 – 59	2	не задовільно
1 – 34		

Шкала відповідності (за умови заліку)

За 100 – бальною шкалою	За національною шкалою
90 – 100	Зараховано
85 – 89	
75 – 84	
65 – 74	
60 – 64	
1 – 59	не зараховано

Навчально-тематичний план лекцій та семінарів

№ теми	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Семінарські заняття	Самостійна робота
	лекції			
	Змістовний модуль 1			
1	Введення в курс «Історія релігій»	2		
2	Методологічні принципи курсу	2		
3	Релігія як суспільно-історичний феномен	2		4
4	Вивчення релігії, її походження і ранніх форм	4		8
5	Проблема класифікації релігій	2		2
6	Релігійність та вірування архаїчної епохи, їх видозміни	2		2
7	Уявлення і міфи архаїчної епохи, їх трансформації	2		2
	Змістовний модуль 2			
8	Ранні форми вірувань і культів (6 год.)			
	<i>Лекція 1. Анімізм, тотемізм</i>	2		2
	<i>Лекція 2. Фетишизм, магія</i>	2		2
	<i>Лекція 3. Знахарство, шаманство</i>	2		2
9	Автохтонні релігії Африки, Америки, Океанії, Австралії (8 год.)			
	<i>Лекція 1. Релігія аборигенів Австралії та Океанії</i>	2		2
	<i>Лекція 2. Релігії Африки</i>	2		2
	<i>Лекція 3. Релігії Мезоамерики</i>	2		
	<i>Лекція 4. Релігії корінних народів Північної Америки</i>	2		2
	семінари			

Змістовний модуль 1				
1	Предмет і завдання курсу «Історія релігії»		2	
2	Методологічні принципи курсу		2	
3	Релігія як явище культури		2	
Проблема систематики первісних вірувань (6 год.)				
4	<i>Семінар 1.</i> Дослідження проблем походження релігії		2	
5	<i>Семінар 2.</i> Погляди Е. Тейлора та Б. Маліновського про релігійну віру		2	
6	<i>Семінар 3.</i> Дослідження первісного мислення Л. Леві-Брюлем, К. Леві-Стросом		2	2
Змістовний модуль 2				
Ранні релігійні вірування (12 год.)				
7	<i>Семінар 1.</i> Теорії тотемізму: соціологічні та психологічні підходи (4 год.)		4	2
8	<i>Семінар 2.</i> Фетишизм як рання форма релігії		2	
9	<i>Семінар 3.</i> Магія і походження релігії. Магія і табу.		2	2
10	<i>Семінар 4.</i> Анімістична теорія походження релігії		2	
11	<i>Семінар 5.</i> Шаманство, землеробський культ		2	
12	Архаїчні релігії Австралії та Океанії		2	
13	Автохтонні релігії Африки		2	
14	Автохтонні релігії Америки		2	
ВСЬОГО		30	30	40

Лекційні заняття:

Тема 1. Введення в курс «Історія релігії»

Етимологія слова «релігія». Поняття релігії в наукових поглядах.

Місце курсу в системі релігієзнавчого знання. Засновники та видатні дослідники історії релігії. Огляд вітчизняних релігієзнавчих досліджень.

Предмет і об'єкт історії релігії. Історія появи науки про релігію та основні тенденції її розвитку.

Рекомендована література

[8],[11],[17], [48], [51-54].

Тема 2. Методологічні принципи курсу

Методологічні принципи історії релігії. Принципи: об'єктивності, історизму, толерантності, правового забезпечення свободи совісті, культурологічний. Методи дослідження: генетичний, історичний, структурно-функціональний, соціологічний, типологічний, каузальний, філософсько-логічний.

Рекомендована література

[11],[35],[48-54].

Тема 3. Релігія як суспільно-історичний феномен

Міфологія і релігія. Сутність релігії. Структура релігії: релігійна свідомість, релігійна віра, релігійний культ, релігійні організації.

Головні функції релігії: компенсаторна, терапевтична (втішальна) світоглядна, регуляторна, комунікативна, інтегративна, дезінтегруюча, ідеологічна, політична, правова, культурологічна.

Рекомендована література

[8],[11],[17], [41], [48], [51-54], [59].

Тема 4. Вивчення релігії, її походження і ранніх форм (4 год.)

Розвиток уявлень про релігію. Вивчення релігії та її походження в давні часи. Мислителі античності про релігію (Ксенофан, Анаксагор, Антифон, Критій, Евгемер, Демокрит, Лукрецій Кар).

Питання про релігію, її походження і ранніх форм в XVII-XVIII ст.. (Т.Гоббс, Б.Спіноза, Д.Юм, Д.Пристлі, Ф.Вольтер, Ш. де Бросс, П.Гольбах, К.Гельвецій). Деїзм французьких мислителів.

Натуралістична та астральна теорія походження релігії. Міфологічна школа (брати Гримм, А.Кун, М.Мюллер, А.Н.Афанасьєв, А.А.Потебня). Роль етнографії XIX ст. у вивченні зародження та розвитку історичних форм релігії.

Л. Фейєрбах про релігію. Антропологічний напрямок в історії релігії (Д. Леббок, Е Тайлор). Теорія прамонотеїзму (Е.Ленг, В.Шмідт, Копперс та ін.). Преанімістичні розробки історії ранніх вірувань в науці ХХ ст.. Соціологічний напрямок (Е.Дюркгейм). Біологічні теорії. Фрейдизм. Структуралізм. Соціологія релігії.

Дорелігійна епоха в історії людства: аргументи за і проти. Концепції антропогенезу та початок релігійної історії людства. Соціокультурні та психологічні передумови виникнення елементів релігії.

Соціальні, гносеологічні, онтологічні та психологічні чинники релігії. Джерела досліджень релігії: археологічний, антропологічний, символічна антропологія.

Завдання для самостійної роботи

Скласти порівняльну таблицю основних теорій походження релігії. Обґрунтувати власну світоглядну позицію щодо будь-якої з даних теорій.

Рекомендована література

[11],[35], [48-54].

Тема 5. Проблема класифікації релігій.

Принципи і види класифікації релігій. Огляд різноманітних типологій релігій.

Національні та світові релігії. Класифікація ранніх форм релігії.

Рекомендована література

[51-54]; [66-67]

Тема 6. Релігійність та вірування архаїчної епохи, їх видозміни.

Археологічні та антропологічні свідчення формування релігійних уявлень: практика поховань, практика магічних зображень в нескельній та печерній живописі, виготовлення ритуальних предметів, наявність ритуалізації сімейно-побутових і соціально-природних контактів у древніх народів.

Комплекс ранніх релігійних уявлень про світ та людину: троїчність природи людини (дух, душа, тіло); поділ світу на потойбічний та поцейбічний; уявлення про богів, духів, демонів; уявлення про амбівалентність надприродних сил.

Рекомендована література

[17]; [35]; [48]; [52-54]; [58]; [66]

Тема 7. Уявлення і міфи архаїчної епохи, їх трансформації.

Міфи в структурі архаїчного суспільства. Причини їх появи. Особливості міфологічного світосприйняття. Характеристика основних сюжетів поширених міфів та міфологем архаїчної епохи; особливості їх реконструкції.

Календар як циклічний час. Міф і календар. Фігури чаклунів, шаманів, вождів. Понятті про ритуал. Зв'язок міфу і ритуалу. Обряди життєвого (народження, ініціація, смерть) та календарного (річного) циклу. Поняття культу, культової системи, культової практики.

Рекомендована література

[53]; [57]; [64]

Тема 8. Ранні форми вірувань і культів

Лекція 1. Анімізм , тотемізм

Уявлення про безсмертя душі. Сутність анімізму. Витоки анімізму та аніматизму. Еволюція анімістичних уявлень.

Суть тотемізму. Особливості тотемістичних уявлень та їх видозміни.

Рекомендована література

[6]; [35]; [43]

Лекція 2. Фетишизм, магія

Фетишизм, його роль у первісному суспільстві. Фетишизм та особливості його трансформації.

Магія, її види. Співвідношення магії і релігії. Проблема магії. Особливості магічного світосприйняття. Різновиди магії та її пережитки. Феномен народної магії. Причини посилення ролі магічного сприйняття в реаліях сьогодення. Сучасні жіночі комунікативно-магічні практики. Характеристика магічної релігії вуду.

Рекомендована література

[6]; [19]; [21-22]; [35]; [43]

Лекція 3 . Знахарство, шаманство

Знахарство як форма релігії. Замовлення - своєрідний молитвослов язичества. Народна медицина і знахарство.

Феномен шаманства. Шаманство і первісне чаклунство. Роль шамана в архаїчному суспільстві. Етапи еволюції шаманства. Характеристика корейського шаманства. Інші форми первісних вірувань. Значення первісних форм релігії для пізніших релігійних вірувань та уявлень.

Завдання для самостійної роботи

Занотувати основні положення теорії шаманство у викладі М.Еліаде (за матеріалами його монографії "Шаманство: архаїчна техніка екстазу").

Рекомендована література:
[47].

Тема 9. АВТОХТОННІ РЕЛІГІЇ АФРИКИ, АМЕРИКИ, ОКЕАНІЇ, АВСТРАЛІЇ

Лекція 1. Релігія аборигенів Австралії та Океанії

Проблема австралійської релігійності. Синкретизація релігійних вірувань та уявлень аборигенів давньої Австралії. Унікальність австралійського тотемізму, його різновиди. Модернові та нативістські мандрівні культури аборигенів сучасної Австралії (куруангара, молонга, Джініміна, Меморіала, воагайя, дьюлуру).

Завдання до самостійної роботи: опрацювати глави 1 і 2 твору М.Еліаде „Релігії Австралії”.

Рекомендована література:
[51]

Лекція 2. Релігії Африки

Африка історія і сучасність. Походження народу зулу і їх релігійні ритуали. Релігійна організація життя. Трансформація релігійної системи. Походження народу йоруба та його релігійні традиції. Релігійна система йоруба. Ступені життєвого циклу. Трансформація релігійної системи. Релігійні традиції.

Рекомендована література:
[9-10]; [53]

Лекція 3. Релігії мезоамерики

Релігія як світотворіння, світозосередження і світооновлення.

Історія і космобачення в мезоамериканських релігіях. Класичні майя, Ацтекська війна, космічний конфлікт. Космобачення. Структура космосу. Космобачення і людина. Космобачення часу.

Релігія ацтеків. Космобачення і людське тіло. Ритуали оновлення і людське жертвоприношення.

Релігія майя. Загублена цивілізація майя. Боги і вожді, календар і оновлення часу. Археастрономія і майя. Занепад цивілізації майя.

Рекомендована література
[9-10]; [53].

Лекція 4. Релігії корінних народів Північної Америки

Релігії американських індіанців. Етнічний і релігійний початок. Утворення релігійних традицій. Релігії корінних мешканців Америки: загальний огляд.

Релігія шошонів у резервації Вінд Рівер. Розвиток культури і релігії шушонів: духи, надприродної сили. Верховні істоти. Духи і сили. Динаміка релігії шушонів: ритуали, зміни людини, “танець сонця”, лікування.

Релігія зуні: землеробство, сила плодючості. Розвиток релігії і культури зуні. Структура релігії зуні: вихід із глибини землі і поява духів. Міф про походження. Дух і боги. Зуністська версія міфу про Орфея. Динаміка релігії зуні: досягнення гармонії з космосом через колективні ритуали. Жертвоприношення. Релігія зуні і сучасність.

Єдність і багатообразність релігій корінних народів Америки.

Завдання для самостійної роботи.

Письмовий аналіз найбільш важливі релігійні обряди одного з корінних народів Північної Америки (за вибором студента).

Рекомендована література

[9-10]; [53]; [64-65]

Семінарські заняття:

Тема 1. Предмет і завдання курсу «Історія релігії»

1. Історії релігії – складова частина релігієзнавства.
2. Об’єкт і предмет історії релігії.
2. Функції історії релігії як науки.
3. Основні школи вивчення історії релігії.

Література до семінару:

1. Горбаченко Т.Г. Вплив християнства на становлення писемної культури Русі України: релігієзнавчо-філософський аспект. – К., 2001.
2. Джеймс В. Многообразие религиозного опыта. СПб.: Андреев и сыновья, 1993. – С. 37-56 (лекция II.)
3. Красников А.Н. Методология классического религиоведения. Благовещенск: Б-ка журнала "Религиоведение", 2004. – С. 27-30; 49-50.
4. Религиоведение: Учебное пособие и Учебный словарь-минимум по религиоведению. М.: Гардарики, 1998. – С. 204-210.
5. Коккьяра Дж. История фольклористики в Европе. М.: Изд. иностр. лит., 1960. – С. 297-315
6. Эванс-Причард Э. История антропологической мысли. М.: Вост. лит, 2003. – Приложение. – С. 222-224.
7. Зарубежные исследования социальных функций религии. – М. 1988.
8. Лубський В.І., Козленко В.М., Горбаченко Т.Г. Історія світової релігієзнавчої думки. – К., 1999.
9. Лубський В.І., Лубська М.В. Історія релігій. – К., 2004.
10. Лубський В.І., Харьковщенко Є.А. Історія релігій світу. Навчальний посібник. – К., 2014.
11. Зубов А.Б. История религии. Книга первая: Доисторические и внеисторические религии. Курс лекций. – М., 1997.

Тема 2. Методи історії релігії

1. Методи дослідження історії релігії.
2. Роль археології та етнографії в дослідженні генезису й розвитку ранніх історичних форм релігії.
3. Проблема періодизації історії релігії.

Література до семінару:

1. Вебер М. Избранные произведения. – М., 1990.
2. Геворкян А.Р. Пессимизм и религия// Вопросы философии. – М., 1998. - № 1.
3. Гегель Г.В.Ф. Философия религии. В 2-х т. – М., 1997.
4. Джеймс В. Многообразие религиозного опыта. СПб.: Андреев и сыновья, 1993. – С. 37-56 (лекция II.)
5. Красников А.Н. Методология классического религиоведения. Благовещенск: Б-ка журнала
6. "Религиоведение", 2004. – С. 27-30; 49-50.
7. Религиоведение: Учебное пособие и Учебный словарь-минимум по религиоведению. М.: Гардарика, 1998. – С. 204-210.
8. Коккьяра Дж. История фольклористики в Европе. М.: Изд. иностр. лит., 1960. – С. 297-315
9. Эванс-Причард Э. История антропологической мысли. М.: Вост. лит, 2003. – Приложение. – С. 222-224.
10. Зарубежные исследования социальных функций религии. – М. 1988.
11. Лубський В.І., Козленко В.М., Горбаченко Т.Г. Історія світової релігієзнавчої думки. – К., 1999.
12. Лубський В.І., Лубська М.В. Історія релігій. – К., 2004.
13. Лубський В.І., Харьковченко Є.А. Історія релігій світу. Навчальний посібник. – К., 2014.

Тема 3. Релігія як явище культури

1. Взаємозв'язок міфології і релігії.
2. Соціальна сутність релігії.
3. Базові поняття сучасного наукового релігієзнавства: релігія, релігійна віра, знання, конфесія, культ, теологія тощо.
4. Головні функції релігії.
5. Роль психологічного фактору у виникненні релігійних вірувань.

Література до семінару:

1. Геворкян А.Р. Пессимизм и религия// Вопросы философии. – М., 1998. - № 1.
2. Гегель Г.В.Ф. Философия религии. В 2-х т. – М., 1997.
3. Джеймс В. Многообразие религиозного опыта. СПб.: Андреев и сыновья, 1993. – С. 37-56 (лекция II.)
4. Зарубежные исследования социальных функций религии. – М. 1988.
5. Красников А.Н. Методология классического религиоведения. Благовещенск: Б-ка журнала "Религиоведение", 2004. – С. 27-30; 49-50.
6. Религиоведение: Учебное пособие и Учебный словарь-минимум по религиоведению. М.: Гардарика, 1998. – С. 204-210.
7. Коккьяра Дж. История фольклористики в Европе. М.: Изд. иностр. лит., 1960. – С. 297-315
8. Лубський В.І., Лубська М.В. Історія релігій. – К., 2004.
9. Фромм Э. Психоанализ и религия // Сумерки богов. – М., 1990.
10. Фрейд З. Психоанализ, религия, культура. – М., 1992.

11. Юнг К. Г. Архетип и символ. – М., 1992.
12. Эванс-Причард Э. История антропологической мысли. М.: Вост. лит, 2003. – Приложение. – С. 222-224.
13. Элиаде М. Священное и мирское. – М., 1994.

Тема 4. Проблема систематики первісних вірувань (6 год.)

Семінар 1. Дослідження проблем походження релігії

1. Джерела дослідження релігії.
2. Питання про час та умови виникнення ранніх релігійних вірувань.
3. Основні теорії походження релігії.
4. Теорія безрелігійного періоду в історії людства.

Література до семінару:

1. Задерблом Н. Становление веры в Бога // Мистика. Религия. Наука. – М., 1998.
2. Красников А.Н. Антропологические споры о сущности религии // Лекции по религиоведению. – М., 1998.
3. Леви-Брюль Л. Сверхъестественное в первобытном мышлении. – М., 1994.
4. Леви-Строс К. Первобытное мышление. – М., 1994.
5. Локальные и синкретические культы. – М., 1991.
6. Лэнг Э. Становление религии // Мистика. Религия. Наука. – М., 1998.
7. О происхождении богов. – М., 1990.
8. Религиозные верования. Свод этнографических понятий и терминов. – М., 1993.
9. Тайлор Э. Первобытная культура. – М., 1990.
10. Фрейд З. Тотем и табу. – М., 1997.

Семінар 2. Погляди Е. Тейлора та Б. Малиновського про релігійну віру

1. Теорії Е. Тейлора про релігійну віру.
2. Б.Малиновський про релігійну віру.
3. Ініціальні обряди, їх сутність та основні функції(в праці Б.Малиновського).

Література до семінару:

1. Малиновский Б. Магия, наука и религия //Мистика. Религия. Наука Антология. М., 1998. – С. 360 – 379.
2. Малиновский Б. Магия, наука и религия. М.: Изд-во "Рефл-бук", 1998. – С. 19–43, 70–91.
3. Малиновский Б. Магия, наука и религия //Магический кристалл: Магия глазами учёных и чародеев: Перевод. М.: Республика, 1994. – С. 84–99.
4. Тайлор Э. Первобытная культура. – М., 1990.
5. Красников А.Н. Антропологические споры о сущности религии // Лекции по религиоведению. – М., 1998.
6. Религиозные верования. Свод этнографических понятий и терминов. – М., 1993.
7. Зарубежные исследования социальных функций религии. – М. 1988.
8. Лубський В.І., Козленко В.М., Горбаченко Т.Г. Історія світової релігієзнавчої думки. – К., 1999.
9. Лубський В.І., Лубська М.В. Історія релігій. – К., 2004.

10. Лубський В.І., Харьковченко Є.А. Історія релігій світу. Навчальний посібник. – К., 2014.
11. Теорія та історія світової та вітчизняної культури. Курс лекцій: Навч.посібник / За ред. А.К.Бичко та ін. – К., 1993.

Семінар 3. Дослідження первісного мислення Л. Леві-Брюлем, К. Леві-Стросом

1. Первісне мислення в творах Л. Леві-Брюля.
2. К. Леві-Строс про первісне мислення.

Література до семінару:

1. Леві-Брюль Л. Сверхъестественное в первобытном мышлении. – М., 1994.
2. Леві-Брюль Л. Первісне мислення. – К., 2000.
3. Леві-Строс К. Первісне мислення. – К., 2000.
4. Леві-Строс К. Лінгвістика й антропологія // Структурна антропологія. – К., 2000. – С.68-81.
5. Леві-Строс К. Поняття структури в етнології // Структурна антропологія. – К., 2000. – С.262-304.
6. Йосипенко С. «Первісне мислення в творчості Клода Леві-Строса // Первісне мислення. К., 2000. – С. 3-11.
7. Обличчя людства. Клод Леві-Строс // Світ науки. Травень 1998. С. 20-21.

Тема 5. Ранні релігійні вірування

Семінар 1. Теорії тотемізму: соціологічні та психологічні підходи (4 год.)

1. Теорія Е. Дюркгайма:
 - а) аргументи на користь соціальної детермінованості релігії;
 - б) критичний огляд поширених концепцій визначення суті релігії;
 - в) релігія у викладі Дюркгайма та особливості його аргументації.
2. Погляди М. Вебера:
 - а) визначення поняття «релігія»;
 - б) теорія «соціальної дії»;
 - в) релігія в соціологічній концепції М. Вебера.
3. З. Фрейд про тотемізм.
4. Тотемізм, його подвійний статус (у праці Б.Малиновського "Магія, наука і релігія")

Література до семінару:

1. Дюркгейм Э. Элементарные формы религиозной жизни. // Мистика. Религия. Наука. Классики мирового религиоведения. Антология. Т.2.- М., 1998. – С. 175–231.
2. Дюркгейм Э. Элементарные формы религиозной жизни. // Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии. М.: Аспект-Пресс, 1996. – С. 111-145.
3. Дюркгейм Е. Первісні форми релігійного життя. Тотемна система в Австралії. К.: Юніверс, 2002. – С. 5-46.
4. Парсонс Т. Современный взгляд на Дюркгеймову теорию религии // Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии. М.: Аспект-Пресс, 1996. – С. 170-190.
5. Московичи С. Машина, творящая богов. М.: Центр психологи и психотерапии, 1998. – С. 53-110.
6. Арон Р. Этапы развития социологической мысли. М.: Издат. группа "Прогресс-Политика", 1993. – С. 343-359.

7. Василенко Л.И. Введение в философию религии: курс лекций. М.: Изд-во ПСТГУ, 2009. – С. 221-228.
8. Эванс-Причард Э. История антропологической мысли. М.: Вост. лит, 2003. – С. 188-206.
9. Религиоведение: Учебное пособие и Учебный словарь-минимум по религиоведению. М.: Гардарика, 1998. – С. 149-153.
10. Осипова Е.В. Социология Эмиля Дюркгейма. Издание 2-е. СПб: Алетея, 2001. – С. 255-301
11. М. Вебер. Протестантська етика і дух капіталізму. - К., 1998.
12. Погорілий О. Макс Вебері його класична праця. – К., 1994.
13. З. Фрейд. Тотем и табу. – М 1998.
14. Попова М.А. Фрейдизм и религія. – М., 1985.
15. Предко О.І. Релігія як об'єкт психоаналізу З. Фрейда. – К., 2008.
16. Предко О.І. Психологія релігії: Підручник.. – К., 2008.
17. Малиновский Б. Магия, наука и религия //Мистика. Религия. Наука Антология. М., 1998. – С. 360 – 379.
18. Малиновский Б. Магия, наука и религия. М.: Изд-во "Рефл-бук", 1998. – С. 19–43,70–91.
19. Малиновский Б. Магия, наука и религия //Магический кристалл: Магия глазами учёных и чародеев: Перевод. М.: Республика, 1994. – С. 84–99.

Семинар 2. Фетишизм як рання форма релігії

1. Особливості процесу фетишизації.
2. Дослідження фетишу як особливого надприродного явища.
2. Концепція М.Мюллера.
3. Л. Леві-Строс про дві форми пізнання.

Література до семінару:

1. Мюллер М. Введение в науку о религии. Лекция 1. //Классики мирового религиоведения. Антология. Т.1.- М.: Канон+, 1996.- С. 32-71.
2. Мюллер Ф.М. Введение в науку о религии: Четыре лекции, прочитанные в Лондонском Королевском институте в феврале – марте 1870 г. М.: Книжный дом "Университет": Высшая школа, 2002 – С. 11-50.
3. Мюллер М. От слова к вере. Религия как предмет сравнительного изучения. Лекция 1. //Языки как образ мира. М.: ООО Изд-во "АСТ"; СПб: Terra Fantastica, 2003. – С. 9-36.
4. Красников А.Н. Методология классического религиоведения. Благовещенск: Б-ка журнала "Религиоведение", 2004. – С. 27-30; 49-50.
5. Религиоведение: Учебное пособие и Учебный словарь-минимум по религиоведению. М.: Гардарика, 1998. – С. 204-210.
6. Коккьяра Дж. История фольклористики в Европе. М.: Изд. иностр. лит., 1960. – С. 297-315
7. Эванс-Причард Э. История антропологической мысли. М.: Вост. лит, 2003. – Приложение. – С. 222-224.
8. Леви-Брюль Л. Сверхъестественное в первобытном мышлении. – М., 1994.
9. Леви-Брюль Л. Первісне мислення. – К., 2000.
10. Леви-Строс К. Первісне мислення. – К., 2000.
11. Леви-Строс К. Лінгвістика й антропологія// Структурна антропологія. – К., 2000. – С.68-81.
12. Леви-Строс К. Поняття структури в етнології// Структурна антропологія. – К., 2000. – С.262-304.
13. Йосипенко С. «Первісне мислення в творчості Клода Леві-Строса // Первісне мислення. К., 2000. – С. 3-11.

14. Зубов А.Б. История религии. Книга первая: Доисторические и внеисторические религии. Курс лекций. – М., 1997.
15. Штернберг Л.Я. Основы первобытной религии. В кн.: Первобытная религия в свете этнографии. - Л., 1936
16. Токарев С.А. Ранние формы религии. – М., 1990.

Семинар 3. Магія і походження релігії. Магія і табу.

1. Питання магії у творі Дж.Дж.Фрезера "Золота гілка":

- а) принципи магії та її різновиди;
- б) характеристика позитивної магії (чаклунства) і негативної (табу);
- в) проблема співвідношення магії і релігії;
- г) проблема співвідношення магії і науки.

2. М.Мюллер про магію.

3. Магія, її сутність і відношення до релігії(в праці Б.Малиновського "Магія, наука і релігія")

Література до семінару:

1. Мюллер М. Введение в науку о религии. Лекция 1. //Классики мирового религиоведения. Антология. Т.1.- М.: Канон+, 1996.- С. 32-71.
2. Мюллер Ф.М. Введение в науку о религии: Четыре лекции, прочитанные в Лондонском Королевском институте в феврале – марте 1870 г. М.: Книжный дом "Университет": Высшая школа, 2002 – С. 11-50.
3. Мюллер М. От слова к вере. Религия как предмет сравнительного изучения. Лекция 1. //Языки как образ мира. М.: ООО Изд-во "АСТ"; СПб: Terra Fantastica, 2003. – С. 9-36.
4. Красников А.Н. Методология классического религиоведения. Благовещенск: Б-ка журнала "Религиоведение", 2004. – С. 27-30; 49-50.
5. Религиоведение: Учебное пособие и Учебный словарь-минимум по религиоведению. М.: Гардарики, 1998. – С. 184-191, 204-210.
6. Коккьяра Дж. История фольклористики в Европе. М.: Изд. иностр. лит., 1960. – С. 297-315
7. Эванс-Причард Э. История антропологической мысли. М.: Вост. лит, 2003. – Приложение. – С. 222-224.
8. Фрээр Дж.Дж. Золотая ветвь: исследование магии и религии. М.: Политиздат, 1986. – С. 19-64 (главы 3, 4).
9. Фрээр Дж.Дж. Золотая ветвь: исследование магии и религии: В 2-х т. Т.1. Гл. I-XXXIX. М.: ТЕРРА-Книжный клуб, 2001. – С. 20-85 (главы 3, 4).
10. Витгенштейн Л. Заметки о "Золотой ветви" Дж.Фрээра //Историко-философский ежегодник. М.,1989. – С. 251-268.
11. Малиновский Б. Сэр Джеймс Джордж Фрээр. Очерк жизни и творчества.//Малиновский Б. Научная теория культуры. 2-е изд., испр. М.: ОГИ, 2005. –С. 145-176.

Семинар 4. Анімістична теорія походження релігії

1. Е. Тай лор про анімізм.
2. Б. Малиновський про анімізм
3. Преанімізм Р. Маретта

Література до семінару:

1. Маретт Р. Формула табу-мана как минимум определения религии// Мистика. Религия. Наука. Классики мирового религиоведения. Антология. - М., 19988.
2. Тайлор Э. Первобытная культура. – М., 1990.
3. Токарев С. Ранние формы религий и их развитие. М , 1964.
4. Токарев С Религия в истории народов мира. М., 1986
5. О происхождении богов. – М..1990.
6. Религиозные верования. Свод этнографических понятий и терминов. – М., 1993.
7. Красников А.Н. Методология классического религиоведения. Благовещенск: Б-ка журнала "Религиоведение", 2004. – С. 27-30; 49-50.
8. Религиоведение: Учебное пособие и Учебный словарь-минимум по религиоведению. М.: Гардарики, 1998. – С. 184 -210.
9. Малиновский Б. Сэр Джеймс Джордж Фрэнсер. Очерк жизни и творчества.//Малиновский Б. Научная теория культуры. 2-е изд., испр. М.: ОГИ, 2005. –С. 145-176.
10. Малиновский Б. Магия, наука и религия //Мистика. Религия. Наука Антология. М., 1998. – С. 360 – 379.
11. Малиновский Б. Магия, наука и религия. М.: Изд-во "Рефл-бук", 1998. – С. 19–43,70–91.
12. Малиновский Б. Магия, наука и религия //Магический кристалл: Магия глазами учёных и чародеев: Перевод. М.: Республика, 1994. – С. 84–99.
13. Эванс-Причард Э. История антропологической мысли. М.: Вост. лит, 2003. – Приложение. – С. 240-244.

Семінар 5. Шаманство, землеробський культ

1. Особливості шаманства.
2. Інститут шаманства і його роль в первісному суспільстві.
3. Землеробський культ як релігійна система.
4. Значення первісних форм релігії для пізніших релігійних вірувань та уявлень.

Література до семінару:

1. Берснев П. В. Священный Космос Шаманов. Архаическое сознание, мировоззрение шаманизма, традиционное врачевание и растения-учителя. - СПб., 2012.- 368 с.
2. Воронина В.Ю. Горшунова О. В. Тяжкое бремя шаманского дара: судьба современной ферганской бахши // Шаманский Дар. Этнологические исследования по шаманству и иным традиционным верованиям и практикам, т.6.- М.,2000. С. 191—204.
3. Зомонов М. Д. Концепты шаманизма: семиотико-компаративистский подход // Диалог философских культур и становление трансверсальной философии. СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2010. С. 187—192.
4. Ксенофонтов Г.В.Шаманизм: Избр. труды. Якутск, 1992.
5. Стивенс Д. Секреты шаманизма. М: Киев- София, 2001.«Шаманизм» // Токарев С.А. «Ранние формы религии». — М., 1990
6. Торчинов Е.А. Шаманизм // Религии мира: Опыт запредельного — СПб.: Азбука-классика, 2005. С. 115—150.
7. Шаманизм и ранние религиозные представления / отв. ред. Д. А. Функ. — М., 1995.
8. Элиаде М. Шаманизм: архаические техники экстаза. — Киев: София, 2000.
9. Лубський В.І., Лубська М.В. Історія релігій. – К., 2004.

Тема 6. Архаїчні релігії Австралії та Океанії

1. Загальна характеристика архаїчних релігій Австралії
2. Тотемні вірування австралійців.
3. Знахарство, шаманство, магія австралійських аборигенів.
4. Вірування народів Океанії.

Література до семінару:

1. Торчинов Е.А. Религии мира: опыт запредельного: Психотехника и трансперсональные состояния. 4-е издание. СПб: Центр "Петербургское Востоковедение"- Азбука-классика, 2005.
2. Малиновский Б. Магия, наука и религия //Магический кристалл: Магия глазами учёных и чародеев: Перевод. М.: Республика, 1994. – С. 84–99.
3. Эванс-Причард Э. История антропологической мысли. М.: Вост. лит, 2003. – Приложение. – С. 240-244.
4. Религиоведение: Учебное пособие и Учебный словарь-минимум по религиоведению. М.: Гардарики, 1998. – С. 195-202.
5. Лубський В.І., Козленко В.М., Горбаченко Т.Г. Історія світової релігієзнавчої думки. – К., 1999.
6. Лубський В.І., Лубська М.В. Історія релігій. – К., 2004.
7. Лубський В.І., Харьковщенко Є.А. Історія релігій світу. Навчальний посібник. – К., 2014.
8. Зубов А.Б. История религии. Книга первая: Доисторические и внеисторические религии. Курс лекцій. – М., 1997.

Тема 7. Автохтонні релігії Африки

1. Загальний огляд релігійних вірувань народів Африки.
2. Релігійна система бушменів
3. Релігія центральноафриканських пігмеїв.
4. Релігія народу зулу і їх релігійні ритуали.

Література до семінару:

1. Токарев С. Ранние формы религий и их развитие. М., 1964.
2. Токарев С. Религия в истории народов мира. М., 1986
3. Шаревская Б. Старые и новые религии Тропической и Южной Африки. М., 1964.
4. Шпажников Г. Религии стран Западной Азии. М., 1976.
5. Шпажников Г. Религии стран Юго-Восточной Азии. М., 1980.
6. Шпажников Г. Религии стран Африки. М., 1981.
7. Кочакова Н.Б. Рождение африканской цивилизации (Ифе, Ойо, Бенин, Дагомея). М., 1986
8. Лубський В.І., Козленко В.М., Горбаченко Т.Г. Історія світової релігієзнавчої думки. – К., 1999.
9. Лубський В.І., Лубська М.В. Історія релігій. – К., 2004.
10. Лубський В.І., Харьковщенко Є.А. Історія релігій світу. Навчальний посібник. – К., 2014.
11. Зубов А.Б. История религии. Книга первая: Доисторические и внеисторические религии. Курс лекцій. – М., 1997

Тема 8. Автохтонні релігії Америки

1. Релігії доколумбової Америки:

- а) вірування давніх майя;
 - б) вірування ацтеків;
 - в) вірування інків.
2. Релігії корінних народів Північної Америки:
- а) релігії американських індіців;
 - б) релігія шушонів;
 - в) розвиток релігії і культури зуні.

Література до семінару:

1. Баглай В. Е. Ацтеки: история, экономика, социально-политический строй (Доколониальный период). — М., 1998.
2. Великолепие исчезнувших цивилизаций: Пер. с англ. — М., 2001.
3. Народы мира: историко-этнографический справочник / Гл. ред. Ю. В. Бромлей. — М., 1988.
4. Индейцы Америки. Этнографический сборник. — М.: Изд-во Академии Наук СССР, 1955.
5. Иллюстрированная энциклопедия «Руссика». Расы и народы. — М.: ОЛМА Медиа Групп, 2007.
6. Стельмах В. Г., Тишков В. А., Чешко С. В. Тропою слёз и надежд: (Книга о современных индейцах США и Канады). — М.: Мысль, 1990.
7. Уайт Д. М. Индейцы Северной Америки. Быт, религия, культура / Пер. с англ. — М.: Центрполиграф, 2006.
8. Талах В.Н., Куприенко С.А. Америка первоначальная. Источники по истории майя, науа (астеков) и инков / Ред. В. Н. Талах, С. А. Куприенко.. — К.: Видавець Купрієнко С.А., 2013.

Контрольні питання до змістовного модуля 1

1. Що вивчає «Історія релігій»?
2. Що вивчає академічне релігієзнавство.
3. Предмет «Історії релігій»?
4. Які основні релігієзнавчі школи XIX-XX ст. знаєте?
5. Охарактеризуйте місце історії релігії у системі гуманітарних знань.
6. Чим був спричинений і в чому виявляється спротив розвитку історії релігії?
7. Обґрунтуйте спільні ознаки й відмінності об'єкта і предмета історії релігії.
8. Дайте загальну характеристику методологічним принципам.
9. У чому полягають особливості методів дослідження історії релігії?
10. Що таке міфологія.?
11. Дайте визначення релігії.
12. В чому суть релігії?
13. Що таке релігійна свідомість?
14. Дайте визначення релігійній вірі?
15. На основі яких джерел ми реконструюємо первісні релігійні вірування.
16. Ваша точка зору на тезу про безрелігійний період в історії людства.
17. Дайте загальну характеристику супранатуралістичних та натуралістичних теорій походження релігій.

18. Чому в історії не було народу, який би не мав ту чи іншу форму релігії.
19. Чому виникають релігійні вірування та обряди?
20. Які основні передумови появи монотеїстичних та політеїстичних релігій?
21. Проблема релігійності первісних людей.
22. Джерела архаїчної релігійності.
23. Методологія реконструкції релігійності та вірувань первісної епохи.
24. Міфи в структурі архаїчного суспільства.
25. Причини їх появи.
26. Особливості міфологічного світосприйняття.
27. Охарактеризуйте основні сюжети поширених міфів та міфологем архаїчної епохи; особливості їх реконструкції.

Контрольні питання до змістовного модуля 2

28. Які функції виконував тотем в архаїчному суспільстві?
29. Чим зумовлено виникнення табу в архаїчних суспільствах?
30. В чому проявляється взаємозв'язок магії та релігії?
31. В чому полягає сутність анімізму?
32. Яка загальна ідея пронизує теологічні концепції походження релігії?
33. Яка концепція лежить в основі наукових теорій походження релігії?
34. У чому полягають суспільні потреби, які спричинили появу релігії?
35. Якими були первісні релігійні вірування?
36. Яка роль шамана в архаїчних суспільствах?
37. Назвіть основні мотиви в міфах народів Африки.
38. Основні релігійні вірування народів майя, ацтеків, інків.
39. Важливі елементи релігійних вірувань корінного населення Океанії.
40. Проаналізуйте релігійне значення громади зуму.
41. Які найбільш важливі релігійні ролі зуму?
42. Що значить термін "трансформація" і яким чином ця концепція допомагає зрозуміти важливі особливості релігії зуму?
43. Які відносини релігії і політики в релігійній системі зуму?
44. В якому сенсі можна говорити про різні рівні релігійної практики йоруба?
45. Коли, де і як розвиваються мезоамериканські цивілізації?
46. Чому релігію ацтеків можна пов'язати з "дорогою воїна"?
47. Як релігія ацтеків була пов'язана зі "словом мудреця"?
48. Які головні риси ацтекських храмів?
49. Яке значення мало людське тіло в ацтекській релігії?
50. Які основні риси американських індійських релігій?
51. Що являють собою деякі найбільш важливі релігійні обряди корінних американців?
52. Дайте характеристику світогляду індіців, показавши роль людини, тварини, духів і надприродних сил в рамках цього світогляду.

Література до курсу

1. Вебер М. Избранные произведения. - М., 1990.

2. Геворкян А.Р. Пессимизм и религия // Вопр. философии. – 1998. – № 1.
3. Гегель Г.В.Ф. Философия религии: В 2 т. – М., 1997.
4. Горбаченко Т.Г. Вплив християнства на становлення писемної культури Русі України: релігієзнавчо-філософський аспект. – К., 2001.
5. Джемс У. Многообразие религиозного опыта. – СПб., 1993.
6. Дюркгейм Е. Первісні форми релігійного життя. Тотемна система в Австралії. – К., 2002.
7. Зедерблом Н. Становление веры в Бога// Мистика. Религия. Наука. – М., 1998.
8. Зарубежные исследования социальных функций религии. – М., 1988.
9. Кастанеда К. Учение Дона Хуана: путь знания индейцев. Яки. – М., 1991.
10. Кастанеда К. Отдельная реальность. Продолжение бесед с доном Хуаном. – К., 1997.
11. Красников А.Н. Антропологические споры о сущности религии // Лекции по религиоведению. – М., 1998.
12. Леви – Брюль Л. Мистический опыт и символы первобытных людей // Мистика. Религия. Наука. – М., 1998.
13. Леви-Брюль Л. Сверхъестественное в первобытном мышлении. – М., 1994.
14. Леви-Стросс К. Первобытное мышление. – М., 1994.
15. Локальные и синкретические культы. – М., 1991.
16. Лэнг Э. Становление религии // Мистика. Религия. Наука. – М., 1998.
17. Лобовик Б.А. Религиозное сознание и его особенности. – К., 1998.
18. Малиновский Б. Магия. Религия. Наука. – М., 1998.
19. Маррет Р. Формула Табу-мана как минимум определения религии // Мистика. Религия. Наука. – М., 1998.
20. О происхождении богов. – М., 1990.
21. Религиозные верования. Свод этнографических понятий и терминов. – М., 1993.
22. Религиозные традиции мира: В 2 т. – М., 1996.
23. Тайлор Э. Первобытная культура. – М., 1990.
24. Фрейд З. Тотем и табу. – М., 1997.
25. Фрезер Дж. Золотая ветвь. – М., 1998.
26. Фромм Э., Судзуки Д., Р. де Мартино. Дзен-буддизм и психоанализ. – М., 1997.
27. Фромм Э. Психоанализ и религия // Сумерки богов. – М., 1990.
28. Франкл В. Основы логотерапии. Психотерапия и религия. – СПб., 2000.
29. Фрейд З. Психоанализ, религия, культура. – М., 1992.
30. Фрейд З. Тотем и табу. – М., 1997.
31. Юнг К.Г. Ответ Иову. – М., 1998.
32. Юнг К.Г. Архетип и символ. – М., 1992.
33. Элиаде М. Священное и мирское. – М., 1994.
34. Дюркгейм Е. Первісні форми релігійного життя. Тотемна система в Австралії.-К.,2002.
35. Лубський В.І., Лубська М.В. Історія релігій.-К.,2004.

36. Кастанеда К. Учение Дона Хуана: путь знания индейцев. Яки.-М., 1991.
37. Кастанеда К. Отдельная реальность. Продолжение бесед с Доном Хуаном.- К., 1997.
38. Леви-Брюль Л. Мистический опыт и символы первобытных людей// Мистика. Религия. Наука.- М., 1998.
39. Малиновский Б. Магия. Религия. Наука. - М., 1998.
40. Маррет Р. Формула табу- манна как минимум определения религии// Мистика. Религия. Наука.- М., 1998.
41. Мифы народов мира. Энциклопедия.-Т1-2.-М., 1992
42. Соколова З. П. Животные в религиях.-СПб., 1998
43. Токарев С.А. Ранние формы религий. _М., 1990.
44. Фрезер Дж. Золотая ветвь.-М., 1998.
45. Фрейд З. Тотем и табу.-М., 1997.
46. Элиаде М. Тайные общества, обряды инициации и посвящения.-М., 1999.
47. Элиаде М. Шаманизм: архаические техники экстаза.-София, 2000.

Додаткова література:

48. Академічне релігієзнавство – К., 2000.
49. Закович М.М. Релігієзнавство. К.
50. История религии (ред. И.Н. Яблокова). В 2-х т. – М., 2004.
51. Красников А.Н. Методология классического религиоведения. – Благовещенск, 2004.
52. Лубський В.І., Козленко В.М., Горбаченко Т.Г. Історія світової релігієзнавчої думки. – К., 1999.
53. Лубський В.І., Лубська М.В. Історія релігій. – К., 2004.
54. Лубський В.І., Теремко В.І., Лубська М.В. Релігієзнавство. – К., 2002.
55. Лубський В.І., Козленко В.М., Горбаченко Т.Г. Соціологія релігії. – К., 1999.
56. Лубський В.І., Харьковщенко Є.А. Історія релігій світу. Навчальний посібник. – К., 2014.
57. Малерб М.Р. Религии человечества. – СПб, 1997.
58. Мифы народов мира. Энциклопедия. – Т. 1-2. – М., 1992.
59. Основы религиоведения (под ред. И.Н.Яблокова). – М., 2003.
60. Предко О.І. Психологія релігії: історія, теорія, релігієзнавчі виміри. – К., 2005.
61. Релігієзнавство: Підручник / За ред. В.І.Лубського. – К., 2000.
62. Релігієзнавчий словник. – К., 1997.
63. Религия: история и современность. – М., 1998.
64. Религиозные традиции мира. В 2-х т. – М., 1996.
65. Токарев С.А. Религии в истории народов мира. – М., 1986.
66. Торчинов Е.А. Религии мира. – СПб., 1997.
67. Угринович Д.М. Введение в религиоведение. – М., 1985.
68. Угринович Д.М. Психология религии. – М., 1986.

69. Элиаде М., Кулиано И. Словарь религий, обрядов и верований. – СПб, 1997.
70. Яблоков И.Н. Религиоведение. – М., 1998.